

інтеграції Закарпаття. Поэтому очень важно не обмануть ожидания закарпатцев в духовной сфере. Этот факт необходимо воспринимать как последнюю возможность, последний шанс, требующий крайне осторожного обращения с духовными ценностями в зоне богатой традициями и интеркультурными взаимодействиями. Вопрос о сочетании возможностей культурно-клерикальной формы интеграции с экономической и политической формами остается открытым. Осознание этого факта политиками способно предупредить их от ошибок в стратегических расчетах. Принятие ответственных политических решений в данной ситуации обязано опираться на достоверную социологическую информацию.

Іванна Бабинець (Ужгород, Україна)

### РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ НА ЗАКАРПАТТІ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1991- 2001 рр.)

Закарпатська область займає особливе місце на релігійній мапі України. Порівняно на невеликій території Закарпаття проживають представники багатьох національностей, вона межує з чотирма країнами (Угорщина, Румунія, Словаччина, Польща), що, звичайно, не могло не відобразитись на його релігійному житті. Станом на 2001 рік в області діяло за зареєстрованими статутами 1326 релігійних організацій 30 конфесій.<sup>1</sup>

Всім національним меншинам в Україні, і в Закарпатті зокрема, створені відповідні умови для сповідання своєї релігії. Про створення сприятливих умов, необхідних для збереження і розвитку релігійної самобутності угорської національної меншини, йдеться у статті 3 Декларації про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншин від 31 травня 1991 року.<sup>2</sup> А в Декларації прав національностей України від 1 листопада 1991 року (стаття 4) стверджується, що "усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію ..."<sup>3</sup> Отже бачимо, це правове поле релігійного життя національних меншин забезпечує їм широку можливість сповна задовільняти свої релігійні потреби.

Згідно з переписом населення 1989 року в Закарпатській області проживало 1 мільйон 252 тисячі осіб, серед яких угорці виступали найбільшою національною меншиною і складала 12,5% від загальної кількості населення області, тобто 155711 чоловік (понад 95% від усіх угорців України).<sup>4</sup> Найбільше угорців проживало у Берегівському районі (57 тис. чол. або 73% від загальної кількості населення району), Ужгородському і місті Ужгороді (34 тис. 720 чол.) та Мукачівському районі і місті Мукачеві (19 тис. 710 чол.), в інших дев'яти районах було

зафіксовано 25 тис. 785 угорців.<sup>5</sup> А вже станом на 1 січня 1993 р. кількість угорців в області збільшилася до 160,2 тис. чол.<sup>6</sup>

На сьогодні закарпатські угорці належать до 12 релігійних напрямків за віросповідною ознакою. Крім реформатської, вони об'єднані майже у 50 римо-католицьких, а також більш як у 30 греко-католицьких громадах.<sup>7</sup> Частина угорського населення відносить себе до православної церкви, а також до протестантських та неорелігійних віровчень. Це, насамперед, Свідки Єгови, адвентисти сьомого дня, євангельські християни-баптисти, церква Живого Бога та інші. До 1999 р. релігійним організаціям угорців було повернуто у власність і передано у користування 121 культурну будівлю з 154, які належали всім національним меншинам Закарпаття.<sup>8</sup>

Слід відмітити, що для Закарпатської області характерним є поєднання національних факторів у наявній структурі населення. Об'єктивною реальністю є існування етноконфесійних спільнот, тобто релігійних громад, створених національними меншинами. Прикладом може послужити Закарпатська реформатська церква з центром у м.Берегове, основна увага якої спрямована на зміцнення духовності та культури угорських реформатів. Церква є єдиною в Україні релігійною організацією кальвіністського напрямку. Станом на 2001 р. дана конфесія нараховувала 105 громад.<sup>9</sup>

Потрібно відзначити, що діяльність реформатської церкви не була заборонена в роки тоталітарного режиму, як це трапилось з греко-католицькою церквою та деякими неопротестантськими напрямками. Однак реформатське духовенство, яке знищувалося в антирадянській пропаганді і діяльності, також постраждало від репресій: з 104 душпастирів, які були в області перед Другою світовою війною, на 1990 рік їх залишилося 24, а вже на 2000 р. кількість їх зросла до 49.<sup>10</sup> Добре була забезпечена конфесія культовими будівлями. Про це свідчить той факт, що з 1989 р. по 2000 р. було збудовано лише 12 церков у таких населених пунктах як: Свобода, Буча, Попове, Геча (Берегівський район); Балажівце, Баркасово, Рівне (культова споруда циганської реформатської громади), Ракошино (Мукачівський район); Солотвино (Тячівський район); Білки (Пришавський район); Велика Добронь (культова споруда циганської реформатської громади) – Ужгородський район.<sup>11</sup> Кількість релігійних громад зросла з 81 у 1988 р. до 91 у 1993 р.<sup>12</sup> Станом на 1997 р. громади Закарпатської реформатської церкви були зафіксовані вже у 97 населених пунктах, у 8-ми районах області, де компактно проживають угорці, насамперед, у Берегівському – 37 громад, Винogradівському – 23, Ужгородському – 20 і Мукачівському – 12 громад.<sup>13</sup> З 97 релігійних громад 94 були забезпечені культовими приміщеннями.<sup>14</sup> Духовні потреби віруючих забезпечували 38 священників, з них 4 прибули з Угорщини.<sup>15</sup> Підготовка нових кадрів священнослужителів реформатської церкви здійснюється за кордоном, насамперед в Угорщині.

Впродовж 1993-1995 рр. управління реформатської церкви було засновано три спеціалізовані загальноосвітні гімназії інтернатського типу (у с.Береги Берегівського району, у с.Велика Добронь Ужгородського району, у с.Федорово (Tivadarfalva) Виноградівського району).<sup>16</sup> В 2000 році у всіх трьох гімназіях навчався 231 студент.<sup>17</sup> Програмою навчання передбачено засвоєння обов'язкових загальноосвітніх дисциплін, професійно-технічних та релігійно-богословських предметів. Мовою викладання є угорська. З жовтня 1994 р. у с.Федорово (Tivadarfalva) проводиться трирічна підготовка місіонерів, а у с.Велика Добронь з вересня 1999 р. діє церковна початкова школа.<sup>18</sup>

В межах реформатської церкви здійснюється помітна благодійна, соціально значима робота серед населення. З 1995 р. функціонує спеціалізований Благодійний фонд, яким надається матеріальна допомога соціально вразливим верствам населення.<sup>19</sup> В тому ж 1995 р. було відкрито благодійний будинок-інтернат для розумово-відсталих дітей у с.Велика Добронь. Подібний заклад почав діяти з 1997 р. у м.Мукачеві.<sup>20</sup> А з метою надання допомоги білим і сиротам у 1993 р. було засновано Центр Дияконів Закарпатської реформатської церкви. Саме через нього надходила закордонна допомога до закарпатців, які потерпіли від повені 1998 р.<sup>21</sup>

Реформати Закарпаття підтримують зв'язки з усіма конфесіями області й реформатами в інших країнах, зокрема, із своїми братами в Угорщині. Закарпатська реформатська церква є активним членом Всесвітньої Реформатської спілки (у серпні 1997 року делегати Великих Зборів цієї організації з 14 країн відвідали Закарпаття), бере участь у роботі Конференції Європейських Церков та багатьох інших міжнародних релігійних організацій.<sup>22</sup> В 1997 р. вона була прийнята до Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій,<sup>23</sup> створеної як представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган для об'єднання зусиль релігійних і громадських організацій, державних установ у справі реалізації соціальних і культурних проєктів.

Важливою подією для Закарпатської реформатської церкви стало проведення у 1996 р. на теренах області III-ої Всесвітньої зустрічі угорців-реформатів, приуроченої до 1100-річчя віднайдення угорцями батьківщини, а в 2000 р. – IV Всесвітньої зустрічі.<sup>24</sup> Відбулися масові релігійні заходи за участю одновірців з Угорщини, Румунії, Югославії, США та інших країн.

Закарпатські реформати до інших релігій ставляться лояльно, не конфліктують із-за культових будівель. Так 66,4% опитаних угорців охарактеризували міжконфесійні відносини як добрі й задовільні, незадовільними назвали їх 18,5%.<sup>25</sup> Найбільшу кількість вірників громади реформатів об'єднують у таких населених пунктах, як: м.Берегове (близько 6 тис. чол.), Деренковець (Beregson) (2 тис.чол.), Мужієве (2 тис. чол.),

Батьово (1 тис. 600 чол.) Берегівського району; Шаланки (понад 1 тис. 660 чол.) Виноградівського району; Вишково (понад 3 тис. 200 чол.) Хустського району; Дерден (2 тис. 782 чол.) Мукачівського району; м.Чоп (2 тис. 87 чол.) та м.Тячів (понад 2 тис. чол.).<sup>26</sup>

Починаючи з 1996 р. реформатська церква видає угорською мовою щоквартальник "Юллетен" ("Місія").<sup>27</sup>

Зокрема, можна стверджувати, що в рамках Закарпатської реформатської церкви угорці мають якнайсприятливіші умови для повноцінного задоволення власних духовно-релігійних потреб. Попри це, варто відзначити інші суттєві моменти, пов'язані з діяльністю Закарпатської реформатської церкви в угорському середовищі через призму загальнодержавних інтересів. По-перше, дана конфесія ввається в організаційно-канонічному плані автономним утворенням на території України і знаходиться під значним ідейно-релігійним та матеріально-фінансовим впливом сусідньої Угорщини. По-друге, як видно з вищесказаного, реформатська церква володіючи належним забезпеченням, підтримуючи тісні зв'язки і співпрацюючи з угорськими національно-культурними товариствами, є вагомим суб'єктом суспільно-громадського життя угорців в області і має широкі можливості через духовно-релігійну, морально-виховну, освітню, інформаційно-комунікативну і навіть соціальну сфери ефективно впливати на усі процеси життєдіяльності угорської спільноти.

Так склалося історично, що серед церков, які найбільш динамічно розвивалися впродовж 90-их років XX ст. є римо-католицька церква. На сьогоднішній день у Закарпатській області число римо-католицьких громад збільшилося з 41 (1988 р.) до 89 (2001 р.), створено 8 монастирів.<sup>28</sup> Слід відзначити, що в 1989 р. у всій 41 громаді богослужіння проводилося угорською мовою, зараз же з 89 римо-католицьких громад угорськими є майже 50.<sup>29</sup>

Поступово відновилася структура конфесії, яка була ліквідована за часів тоталітарної системи. В 1993 р. перший нушій в Україні архієпископ Антоніо Франко офіційно проголосив декрет про встановлення на Закарпатті Римо-католицької Апостольської Адміністрації (до цього часу ця територія належала де-юре до єпархії Сату-Маре (Румунія)),<sup>30</sup> а першим єпископом в області було призначено Антала Майнека (1996 р.).<sup>31</sup> Та вже 27 вересня 2002 р. папською булакою вперше на території краю створено Мукачівську римо-католицьку дієцезію, а єпископом-ординарієм призначено того ж владіку Антала Майнека. На урочистість до Мукачева зійшлися не тільки єпископи римо-католицької церкви на Україні на чолі з кардиналом Мар'яном Яворським та Апостольським Нушієм архієпископом Миколою Етеровичем, але й вірники інших конфесій з цілого Закарпаття. Також були присутні єпископи та священники з Угорщини, Румунії, Словаччини і помічні єпископи Мукачівської греко-

католицької єпархії – Іван Маргінич та Георгій Джуджар.<sup>32</sup> Ще в 1995 р. в м.Ужгороді було відкрито філіал коледжу ім. Св. Фоми Аквінського для підготовки світських катехитів для викладання релігійних дисциплін у школах.<sup>33</sup> Благодійною діяльністю стала займатися організація "Карітас". Зараз створюються і реструктуруються парафіальні "Карітаси" на правах філій, які входять до структури єпархіального "Карітасу". Головою правління було призначено о.Петра Жарковського.<sup>34</sup>

На середину 1990-их років із загальної кількості римо-католиків Закарпаття (65 тис. чол.) 85% складали угорці.<sup>35</sup> Свята літургія у 83 релігійних громадах станом на 1998 р. у 45 місцях проводилася угорською мовою.<sup>36</sup> В цілому римо-католицька церква на Закарпатті об'єднує віруючих крім угорців, віруючих словацької та німецької національностей. Однак саме угорська складова є найбільш відчутною.

Римо-католицька церква не конфліктує з жодною конфесією, що пояснюється достатньою забезпеченістю культовими спорудами. Впродовж другої половини 90-их років ХХ ст. було збудовано 11 церков в таких селах: Свобода, Батрадь, Велика Бігань – Берегівського району; Довге, Кобалевиця – Іршавського району; Нижній Коронець – Мукачівського району; Ділове Рахівського району; Антонівка, Концове, Холмок, Шишлівці – Ужгородського району.<sup>37</sup> Однак угорські громади римо-католицької церкви претендували і претендують на 3 культові будівлі, в яких знаходиться Виноградівський краєзнавчий музей, Ужгородська дитяча музична школа та лабораторія космічних досліджень УжНУ.<sup>38</sup>

Римо-католики, як і реформати, мають друкований орган-журнал "Уй Гойташ" ("Новий паросток"), який виходить з 1996 р. на угорській мові.<sup>39</sup>

Аналізуючи приналежність угорців до тієї чи іншої конфесії, потрібно відзначити, що починаючи з другої половини 1990-х років кількість їх релігійних громад залишається порівняно стабільною. Якщо кінець 80-х перша половина 90-х років характеризуються масовим виникненням релігійних організацій і будівництвом культових споруд, то починаючи з другої половини 90-х років релігійне життя угорської національної меншини входить у спокійне русло свого розвитку, що пояснюється, насамперед, налагодженістю церковної структури та забезпеченням віруючих умовами, необхідними для задоволення їх релігійних потреб. Показовим прикладом у даному випадку можуть послужити угорські громади греко-католицької церкви. Відомо, що їх поява стала можливою у зв'язку з проголошенням 13 грудня 1989 року головою Ради у справах релігій на Україні заяви про легалізацію діяльності Української греко-католицької церкви<sup>40</sup> та прийняттям Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 р.<sup>41</sup> Звичайно, до 1989 р. угорці не могли мати свої легальні греко-католицькі

громади, але вже на 1997 р. їх кількість досягла 32.<sup>42</sup> Такою вона залишається і на сьогодні.<sup>43</sup> Всі угорці входять до окремого угорського деканату Мукачівської греко-католицької єпархії. Найбільше угорських греко-католицьких громад діє в Берегівському, Виноградівському й Ужгородському районах. Вони мають свої храми або ж використовують їх спільно з римо-католиками. Характерною рисою угорських громад греко-католицької церкви є дотримання ними при відзначенні релігійних свят Григоріанського календаря, в той час, як усі інші громади Мукачівської єпархії дотримуються Юліанського календаря.

Враховуючи наявність історично сформованих етноконфесійних традицій угорців, депо незвичним явищем є існування на території Закарпатської області православних релігійних громад. Православні громади угорців функціонують на території Берегівського району (м.Берегове, с.Мужієво, с.Дзвінкове (Harangláb), с.Боржава) і Виноградівського (с.Вилок, с.Бобове, с.Нове Клинове, с.Пушкіново).<sup>44</sup>

Протягом останніх років серед угорського населення Закарпаття, як і серед інших національних меншин, набули поширення новітні протестантські віровчення. Серед них потрібно відзначити, насамперед, організації Свідків Єгови, більшість з яких не є зареєстрованими. Громади даної конфесії об'єднані в Угорський теократичний район Свідків Єгови, який очолює старший наглядач, запрошений з Угорщини.<sup>45</sup> Помітну місіонерську роботу серед угорців області розгорнула створена в 1992 р. церква Живого Бога. На 1 січня 1997 р. з десяти зареєстрованих громад у п'яти більшість складали угорці.<sup>46</sup> Понад три десятки угорців є вірниками церкви адвентистів сьомого дня.<sup>47</sup> Частково угорське населення входить до громад євангельських християн-баптистів, церкви християн віри євангельської, методистської церкви та буддистської організації в м.Ужгороді.

Підсумовуючи можна відзначити, що в багатонаціональному і поліконфесійному Закарпатті існують всі необхідні умови для задоволення релігійних потреб національних меншин, зокрема угорців. Це проявляється у наявності розгалуженої канонічної мережі, релігійних періодичних видань, що друкуються угорською мовою, проведенні богослужінь також на рідній мові. Релігійні організації угорців при підтримці органів влади мають можливість розвивати стосунки із одновітряними за кордоном, насамперед це стосується сусідньої Угорщини, адже саме в Угорщині до пастирського служіння готуються більшість закарпатців, звідти прибувають реформатські і римо-католицькі священнослужителі на Закарпаття для проведення богослужінь, у зв'язку з відсутністю достатньої кількості власних кадрів.

католицької єпархії – Іван Маргітич та Георгій Джуджар.<sup>12</sup> Ще в 1995 р. в м. Ужгороді було відкрито філіал коледжу ім. Св. Фоми Аквінського для підготовки світських катехитів для викладання релігійних дисциплін у школах.<sup>13</sup> Благодійною діяльністю стала займатися організація “Карітас”. Зараз створюються і реєструються парафіальні “Карітаси” на правах філій, які входять до структури єпархіального “Карітасу”. Головою правління було призначено о. Петра Жарковського.<sup>14</sup>

На середину 1990-их років із загальної кількості римо-католиків Закарпаття (65 тис. чол.) 85% складали угорці.<sup>15</sup> Свята літургія у 83 релігійних громадах станом на 1998 р. у 45 містах провадилася угорською мовою.<sup>16</sup> В цілому римо-католицька церква на Закарпатті об’єднує віруючих крім угорців, віруючих словацької та німецької мови.

Однак саме угорська складова є найбільш проблемною в релігійній ситуації області. Складовою частиною цієї проблеми є історичні конфлікти між греко-католицькою та православною церквою на території області. Ці конфлікти пов’язані з історичними процесами, які відбулися в області в період її входження до складу Радянського Союзу. Греко-католицька церква в області була ліквідована в 1946 році. Після Другої світової війни в області відбулися історичні процеси, які привели до створення греко-католицької єпархії в Україні. Ці процеси були пов’язані з історичними процесами, які відбулися в області в період її входження до складу Радянського Союзу. Греко-католицька церква в області була ліквідована в 1946 році. Після Другої світової війни в області відбулися історичні процеси, які привели до створення греко-католицької єпархії в Україні. Ці процеси були пов’язані з історичними процесами, які відбулися в області в період її входження до складу Радянського Союзу.

Державно-церковні відносини / Укл.: -sszeffhotta: Iváskovics I., Pálkó J., Kohán L. - Budapest, 2000. - P.16.

12. Данилюк О. Релігійна ситуація в області на зиму 1988 г. – Ужгород, 1988. – С. 41; Митович І. І. Релігія і церква в нашому краї. – Ужгород, 1993. – С. 84.

13. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Доніски і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арх. 84.

14. Там само.

15. Там само.

16. Гриняк О. Ю. Релігійна ситуація в Закарпатській області за роки незалежності // Регіональні студії. – Випуск №2: Державно-церковні та міжнародні відносини (український та зарубіжний досвід). Збірник наукових праць / Укл.: М. Паліничак. – Ужгород: Ліра, 2001. – С. 7.

17. Kárpátaljai református templonok. – P. 14; Gulácsy I. A Kárpátaljai református egyház hullója és jelei // Űtközben. Tاملmányok a kárpátaljai magyarságról. – Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – P. 52.

18. Kárpátaljai református templonok. – P. 14.

19. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Доніски і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арх. 85.

20. Kárpátaljai református templonok. – P. 15.

21. Ibid.

22. Прихолько В., Йонкій С. Про стан міжнародних зв’язків релігійних організацій Закарпатської області // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країни Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи: Додатки та повідомлення наукової конференції, присвяченої 70-річчю доктори історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України Гриняка Івана Михайловича (7 жовтня 1997 року). – Ужгород: “Пісengi”, 1998. – С. 136.

23. Калашник П. У Державному комітеті у справах релігій. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій: рік роботи // Людина і світ. – 1997. – № 11-12. – С. 25.

24. Йонкій С. С. Особливості діяльності етноконфесійних організацій області: пріоритетні напрямки розвитку. – С. 17.

25. Митович І., Гриняк І. Угорці в Україні // Віче. – 1998. – № 7. – С. 151.

26. Kárpátaljai református templonok. – P. 23, 27, 38, 60, 85, 88, 97-98, 100.

27. Черешня Н. Реалізація основних правових та організаційних засад захисту національних меншин в умовах Закарпатської області // Регіональні студії. – Випуск №2: Державно-церковні та міжнародні відносини (український та зарубіжний досвід). Збірник наукових праць. Укл.: М. Паліничак. – Ужгород: Ліра, 2001. – С. 125.

28. Данилюк О. Релігійна ситуація в області на зиму 1988 г. – С. 41; Майнек А., Жарковський П. Державна і церква за роки незалежності України (1991-2001) // Регіональні студії. – Випуск №2: Державно-церковні та міжнародні відносини (український та зарубіжний досвід). Збірник наукових праць. Укл.: М. Паліничак. – Ужгород: Ліра, 2001. – С. 57.

29. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). – Ф. 1. Закарпатський обком Компартіи України. г. Ужгород. – Оп. 33. Діла отделов. – Спр. 12. Матеріали к протоколу V пленума Закарпатського обкома Компартіи України. 05.12 – 05.12. 1989 г. На 52 листках. – Арх. 52; Йонкій С. С. Особливості діяльності етноконфесійних організацій області: пріоритетні напрямки розвитку. – С. 15.

30. Майнек А., Жарковський П. Названа праця. – С. 57.

31. Majnek A. A kárpátaljai római katolikus egyház története // Űtközben. Tاملmányok a kárpátaljai magyarságról. – Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – P. 58.

32. Нова дієцезія в Закарпатті // Богословіє. – 2002. – листопад. – С. 6.

33. Dióssi G. – K., Majnek A. A kárpátaljai római katolikus egyház története // Új hajtás. – 1996. – I. évfolyam. – 3-észem. – P. 7.

34. A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Könyvtársaság névtára. Munkács, 2000. – P. 28; Majnek A. A kárpátaljai római katolikus egyház története – P. 58.

35. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Доніски і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арх. 86.

36. Майнек А., Жарковський П. Названа праця. – С. 57. Нова дієцезія

1. Паліничак М.М. Церква в Україні за роки незалежності // *Регіональні студії. – Випуск №2: Державно-церковні та міжконфесійні відносини (український та зарубіжний досвід). Збірник наукових праць. / Укл.: М.Паліничак. – Ужгород: Ліра, 2001. – С.5.*
2. Декларація про прийняти співробітництво між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей від 31 травня 1991 року // *Політика і час. – 1992. – №11-12. – С.26.*
3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року // *Новини Закарпаття. – 1991. – 6 листопада. – С.1.*
4. Лизанець П. Угорці на Україні // *Календар українців Угорщини на 1999 рік / Відпов. Ред. д-р О.Русин. – Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. – С.23-24; Його ж: Угорська національна меншина на Закарпатті: Довідьк висловлена на міжнародній конференції “Міжетнічні відносини в Закарпатській Україні” організованій Європейським Центром у справах меншин 6-го вересня 1998 року. – Ужгород: “Коаріпрінт” 1998. – С.2.*
5. Лизанець П. Угорці // *Наш рідний край. – 1998. – №2. – Річник I (XVII). – С.40.*
6. Народне господарство в Закарпатській області в 1992 році. Статистичний збірник. – Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 1993. – С.54.
7. Йовкай С.С. Релігійна ситуація в Закарпатському поліетнічному середовищі // *Міжетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення / Під загальною редакцією П.В.Токаря. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2001. – С.218.*
8. Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації (далі – Відомчий архів Закарпатської ОДА). – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація, м. Ужгород. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VII. Листування з Кабінетом Міністрів України з питань економічного і соціального розвитку області. 01 квітня 1999 – 09 квітня 1999 р. На 183 аркушах. – Арк. 76.
9. Йовкай С.С. Особливості діяльності етноконфесійних організації області: пріоритетні напрямки розвитку // *Регіональні студії. – Випуск № 2: Державно-церковні та міжконфесійні відносини (український та зарубіжний досвід). / Укл.: М.Паліничак. – Ужгород: Ліра, 2001. – С.15.*
10. Kárpátaljai református templomok / Összeállította: Iváskovics L., Pálkó J., Kohan L. – Ungvár – Beregszász: Tárrogató Kiadó, 2000. – P.16.
11. Ibid.
12. Данніе о релігійнової ситуації в області на январь 1988 г. – Ужгород, 1988. – С.41; Митюшин І.І. Релігія і церква в нашому краї. – Ужгород, 1993. – С.84.
13. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Довідки і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арк. 84.
14. Там само.
15. Там само.
16. Гриняк О.Ю. Релігійна ситуація в Закарпатській області за роки незалежності // *Регіональні студії. – Випуск №2: Державно-церковні та міжконфесійні відносини (український та зарубіжний досвід). Збірник наукових праць. / Укл.: М.Паліничак. – Ужгород: Ліра, 2001. – С.7.*

17. Kárpátaljai református templomok. – P.14; Gulácsy L. A kárpátaljai református egyház múltja és jelene // *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. – Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – P.52.*
18. Kárpátaljai református templomok. – P.14.
19. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Довідки і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арк. 85.
20. Kárpátaljai református templomok. – P.15.
21. Ibid.
22. Приходько В., Йовкай С. Про стан міжнародних зв'язків релігійних організацій Закарпатської області // *Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи. Довідки та повідомлення наукової конференції, присвяченої 70-річчю доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України Грабчака Івана Михайловича (7 жовтня 1997 року). – Ужгород: “Патент”, 1998. – С.136.*
23. Калашник П. У Державному комітеті у справах релігій. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій: рік роботи // *Людина і світ. – 1997. – №11-12. – С.25.*
24. Йовкай С.С. Особливості діяльності етноконфесійних організації області: пріоритетні напрямки розвитку. – С.17.
25. Митюшин І., Гриняк І. Угорці в Україні // *Вісн. – 1998. – №67. – С.151.*
26. Kárpátaljai református templomok. – P.23, 27, 38, 60, 85, 88, 97-98, 100.
27. Черемшина Н. Реалізація основних правових та організаційних засад захисту національних меншин в умовах Закарпатської області // *Регіональні студії. – Випуск №2: Державно-церковні та міжконфесійні відносини (український та зарубіжний досвід). Збірник наукових праць. Укл.: М.Паліничак. – Ужгород: Ліра, 2001. – С.125.*
28. Данніе о релігійнової ситуації в області на январь 1988 г. – С.41; Майнек А., Жарковський П. Держава і церква за роки незалежності України (1991-2001) // *Регіональні студії. – Випуск №2: Державно-церковні та міжконфесійні відносини (український та зарубіжний досвід). Збірник наукових праць. Укл.: М.Паліничак. – Ужгород: Ліра, 2001. – С.57.*
29. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). – Ф. 1. Закарпатський обком Компарти України, г.Ужгород. – Оп. 33. Дела отделов. – Спр. 12. Матеріали к протоколу V пленума Закарпатського обкома Компарти України. 05.12 – 05.12. 1989 г. На 52 листах. – Арк. 52; Йовкай С.С. Особливості діяльності етноконфесійних організації області: пріоритетні напрямки розвитку. – С.15.
30. Майнек А., Жарковський П. Названа праце. – С.57.
31. Majnek A. A kárpátaljai római katolikus egyház története // *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. – Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – P.58.*
32. Нова дієцезія в Закарпатті // *Ближівістник. – 2002. – листопад. – С.6.*
33. Dióssi G. – K., Majnek A. A kárpátaljai római katolikus egyház története // *Új hajtás. – 1996. – I. évfolyam. – 3.szám. – P.7.*
34. A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Könyvtársaság névtára. Munkács, 2000. – P.28; Majnek A. A kárpátaljai római katolikus egyház története – P.58.
35. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Довідки і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арк. 86.
36. Майнек А., Жарковський П. Названа праце. – С.57. Нова дієцезія

37. Kárpátalja templonai, Római katolikus templonok /Felelős kiadó/szerkesztő; Ivaskovics J. – Ungvár, 1997. – P. VIII, X, XV, XXII, XXIII, XXIX, LIX, LXXIX, LXXXI, LXXXVII.
38. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VII. Дискування з Кабінетом Міністрів України з питань економічного і соціального розвитку області. 01 квітня 1999 – 09 квітня 1999 р. На 183 аркушах. – Арк. 76.
39. Майнік А., Жарковський П. Названа праця. – С.57.
40. Botlik J. Háttér kereszt alatt. Görög katolikus Kárpátalján az Ungvári uniótól napjainkig (1646-1997). – Budapest: Hatodik sár alapítvány új mandátum könyvkiadó, 1997. – P.297.
41. Постанова Верховної ради Української РСР про порядок введення в дію закону Української РСР "Про свободу совісті та релігійні організації" // Новини Закарпаття. – 1991. – 1 червня. – С.4.
42. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Довідка і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арк. 87.
43. Йовкавіч С.С. Релігійна ситуація в Закарпатському поліетнічному середовищі. – С.218.
44. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Довідки і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арк. 87.
45. Там само. – Арк. 88.
46. Там само.
47. Там само.

Роман Офіщиський (Ужгород, Україна)

### УКРАЇНА У 1996-2002 РОКАХ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ІСТОРИОГРАФІЧНІ КОЛІЗІЇ

Науково-популярні книги, брошури, буклети на злобленню дійсність притаманні майже всім відтинкам писемної історії. Стали вони неодмінним прозвонм елітарності та престижу й для провідних українських політиків незалежної держави. Працюючи на чільних посадах в парламенті, уряді та в президентському апараті 1996-2002 рр., маючи вільний доступ до первинної інформації та до послуг першорядних аналітиків із академічних установ і органів влади, володіючи значний державотворчим досвідом, доброю, а почасти вразливою пам'яттю і відшліфованим нахилом до кулуарної мемуаристики, представники політичного бомонду сучасної України таким чином багато що встигли задокументувати. По-перше, чітко окреслили ментальні риси своєї доби, по-друге, сумлінно нагромадили цінний історичний фактаж, що, певною мірою, вже пройшов селективний відбір, проте залишається строкатим і поліфонічним, а, по-третє, не поскупилися на первісні оцінки, які приречені згодом розростися в кілька історіографічних ліній.